Йордан Василев

ТОВА СЕ СЛУЧИ ПРЕД ОЧИТЕ МИ

България през мандата на президента Петър Стоянов и промените след падането на комунизма

– КНИГА ПЪРВА –

София, 2012

Петър Стоянов: първият български държавен глава след Втората световна война (22 януари 1997 – 22 януари 2002), който не е бил член на комунистическата партия. Април 1997 г., Страсбург

ТОВА СЕ СЛУЧИ ПРЕД ОЧИТЕ МИ

България през мандата на президента Петър Стоянов и промените след падането на комунизма

КНИГА ПЪРВА

Поглед към близкото минало
от Йордан Василев,
основател и първи главен редактор
на вестник „Демокрация“

ИЗТОК
ЗАПАД

В книгата са използвани части от интервюта, коментари и репортажи на журналистите Румяна Таслакова, Ирина Йорданова, Лиляна Попова, Светла Петрова, Ася Грънчарова, Диана Чолакова, Александър Андреев, Велизар Енчев, Георги Тодоров, Денис Божков, Милена Бояджиева, Силвия Стефанова, Невен Копанданова, Иван Ибришимов, Николай Стефанов, Иво Беров, Георги Даскалов, Недко Петров, Юри Велев.

Всички права запазени. Нито една част от това издание не може да бъде възпроизвеждана под каквато и да било форма без изричното съгласие на носителя на авторските права.

© Йордан Василев, автор, 2012
© Издателство „Изток-Запад“, 2012

ISBN 978-954-321-983-4

Изказвам своята благодарност към
служителките и служителите на Народната
библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“ за тяхното
съдействие при издирване на материали от стари
издания, необходими за изграждането на тази книга;
на Тихомир Юруков, собственик на издателство
„ТИХ-ИВЕЛ“, за условията, които ми създаде в своя
офис, за да изградя текста;
на редактора Румен Леонидов, на когото дължа ценни
поправки и оригинални допълнения в изложението.
Освен много талантлив поет,
той се оказа и великолепен редактор.

Авторът

Истините ни за пътя
към хоризонтите на свободата

Тази книга е написана с несъмнена страст да бъдат разказани важни събития от нашата история, преди да бъдат забравени или подменени от професионални лъжи, които доста успешно превръщат миналото в далечно и отдалечено за новите поколения непонятно време на хаос и противоречиви исторически претенции. Опитът на Йордан Василев е честен и фактологически достоверен. Става дума за събития, които или се премълчават, или се преразказват по изкривен и политикански начин, без усет за ефекта и съдбоносното значение на поведението на ключови политически фигури, които ще предопределят геополитическата съдба на страната за векове от сега нататък. Една от най-значимите исторически фигури от последните две десетилетия е без съмнение Петър Стоянов – първият държавник на прехода, който фактически наложи новия цивилизационен избор на България.

Той е всъщност и първият истински президент на България, избран от свободни хора с надежда за истинска демократична държава и неслучайно е припознат от общественото мнение за най-популярния политик на прехода. Според мен той е заслужил това признание и с неопетнената си репутация на честен политик, който никога не постави личното над общественото и е един от малкото, които имаха непоколебимо чувство за историчност и респект към жертвите на комунизма.

Настоящото издание е важен принос към нашия неизпълнен дълг да помним миналото си и да знаем точните измерения на историческата ни съдба, в която президентът Петър Стоянов изигра толкова важна и неоценима роля. Вярвам, че тя ще бъде прочетена и ще остане като свидетелство за поколенията български европейци, които един ден ще искат да узнаят началото на нашия път от подземията на тоталитарния мрак към хоризонтите на Свободата. Следвайки този път, ние трябва да изкажем уважението си към автора Йордан Василев и неговото служене на истината.

д-р Любомир Канов, писател, психиатър,
политзатворник, емигрант в САЩ от 1984 г.

Съдържание

Предистория (вместо увод) / 11

1988. Първи неформални сдружения срещу властта. / 16
1989. Тодор Живков пада. Основаването на СДС / 21
1990. Кръглата маса. Правителството на Андрей Луканов / 22
1991. Кабинетът на Димитър Попов, с участието на СДС. Гладната стачка срещу новата Конституция. Разцеплението в СДС. Парламентарни избори, СДС печели с 1%. Петър Стоянов става зам.-министър на правосъдието в екипа на Филип Димитров.
1992. **22 януари.** Д-р Желю Желев встъпва в длъжност като президент на Република България. **30 август.** Президентът свиква пресконференция срещу кабинета на СДС.
1992. **30 август**. Вицепрезидентката Блага Димитрова: „Ужас, Желю иска да свали правителството!“ / 30
18 септември. Шефът на разузнаването Бригадир Аспарухов дава пресконференция срещу правителството. **23 септември.** Доган снема доверието си от Филип Димитров. **28 октомври.** Правителството на СДС подава оставка. **30 ноември.** Гласуван е кабинетът на проф. Любен Беров.
1993. **6 юли**. Вицепрезидентката Блага Димитрова подава оставка. Забраняват ѝ да прочете по БНТ обръщението си към нацията.

Глава 1. Как Петър Стоянов стана кандидат за президент / 35

1994. СДС губи парламентарните избори. БСП получава абсолютно мнозинство в парламента. Иван Костов става председател на СДС.
1995. СДС търси известна личност за държавен глава. Йордан Соколов отказва, д-р Петър Константинов също.
1996. **19 януари.** СДС – София издига кандидатурата на Петър Стоянов за президент. **23–24 февруари.** VIII-та Национална конференция на СДС гласува за Петър Стоянов и той печели убедително срещу Асен Агов и Александър Йорданов. **6 март.** Представители на СДС, Народен съюз и ДПС посещават президента Желю Желев и се договорят за провеждането на предварителни избори.

Държавният глава Желю Желев срещу Петър Стоянов / 37
Двама седесари в толерантно състезание за кандидат-президент на демократичната опозиция.

***Посланията на Петър Стоянов*:**
„Без родолюбие и почтеност не можем."
„Членството в ЕС и НАТО ще ни извадят от изолацията."
„Президентът може да влияе и с авторитета си."
„Управлението на БСП претърпя пълен провал."
„Победата ни е важна, но по-важна е съдбата на страната."
1 юни – Петър Стоянов печели убедителната победа във вътрешните избори. Прозрението на Леля Ванга: „Ти ке бидеш!"

Глава 2. Истинската битката за президентския пост (юни–ноември 1996) / 77
Петър Стоянов посещава Лондон по покана на Малкълм Рифкинд, министър на външните работи на Великобритания. Гостува в Германия, където заявява: „Извадете България от унизителния визов списък! Не обезкуражавайте българите по пътя ни към Европа и реформите!", среща се с Хелмут Кол, посещава дома на Ханс-Дитрих Геншер.
С Иван Костов в САЩ. Непредвидена среща със сенатора републиканец Джон Маккейн.
В Испания призовава: „Разширяването на ЕС означава пълноправното членство на България."
БЗНС и ДП посочват за вицепрезидент Тодор Кавалджиев.

Новите послания на бъдещия президент:
„Партии и коалиции се сменят, България остава!"
„Силата на президента е в силата на идеите му."
„Цената на неизпълнените обещания се плаща и БСП ще плати на изборите!"
Нова визита в Германия при канцлера Хелмут Кол и в Полша при президента Александър Квашневски.
27 октомври. Първи тур на президентските избори. Двойката Стоянов–Кавалджиев побеждава Иван Маразов–Ирина Бокова с 44% срещу 25%.
3 ноември. Втори тур. За Стоянов и Кавалджиев гласуват 2 411 703 избиратели, а за Маразов и Бокова – 1 614 451.
Президентът Петър Стоянов след победата:
„България трябва да направи своя цивилизационен избор!"

Глава 3. От изборната победа до клетвата (4 ноември 1996 – 22 януари 1997) / 151

1996. **12 ноември**. Президентът Стоянов: „Валутният борд ще се въведе в началото на 1997 г.“

26 ноември. Среща с премиера Жан Виденов, министъра на финансите Димитър Костов, управителя на БНБ Любомир Филипов. Призовава ги да чуят опозицията: „Валутният борд ще надживее не само това правителство.“

19 декември. На посещение при италианския президент Оскар Луиджи Скалфаро и премиера Романо Проди. **20 декември.** Папа Йоан-Павел II приема Петър Стоянов. **27 декември**: „БСП не може да овладее кризата, готов съм с екипа си, както и с вариант за служебен кабинет.“ **10 януари.** Масови протести в София и нахлуване в парламента. България е пред гражданска война. Петър Стоянов излиза при протестиращите. Същия ден новият президент е поканен спешно от посланиците на страни от ЕС и НАТО в резиденцията на посланика на Кралство Холандия, за да чуят неговото мнение за обстановката. **15 януари.** Президентът кани шефа на БСП Георги Първанов и още неколцина от ръководството ѝ, за да ги убеждава да постигнат съгласие и върнат мандата.

Глава 4. Началото на президентския мандат. Николай Добрев и Георги Първанов искат втори кабинет на БСП с министър-председател Николай Добрев. Преодоляване на парламентарната криза (21 януари 1997 – 8 май 1997) / 183

1997. **19 януари.** Новият президент полага клетва пред Народното събрание. **22 януари.** Петър Стоянов и Тодор Кавалджиев влизат официално в президентството. **24 януари.** Държавният глава прави специално обръщение към нацията, в което призовава БСП и всички останали парламентарни сили да се откажат от мандат за съставяне на правителство, за да назначи служебен кабинет. **28 януари.** Задължен от Конституцията, Петър Стоянов връчва на Георги Първанов и Николай Добрев мандата за съставяне на ново правителство. **1 февруари.** Многохилядни шествия-митинги разтърсват изтръпналата в очакване страна, блокадите на пътищата парализират цялото движение. **4 февруари.** Сутринта: лидерът на БСП Първанов и кандидатът за министър-председател Добрев представят на президента състава на новото правителство. В 11.50 ч. прези-

дентът отказва да приеме мандата им за второ правителство. Свиква Консултативния съвет за национална сигурност за 15.00 ч. В края на заседанието на Консултативния съвет БСП официално се отказва от мандата и всички политически сили подписват декларация за излизане от кризата. **11 февруари.** Президентът отправя официално писмо до Мишел Камдесю, управляващ директор на Международния валутен фонд (МВФ) и му предлага да започнат незабавни преговори за въвеждане на Борда. **13 февруари.** Президентът назначава служебно правителство начело със Стефан Софиянски, разпуска 38-то Народно събрание и насрочва парламентарни избори за 19 април. **26 февруари.** Президентът тръгва на петдневна обиколка за Полша, Чехия и Унгария, за да се срещне с Александър Квашневски, Вацлав Хавел и Арпад Гьонц. **28 февруари.** В Полша Петър Стоянов договаря доставката на 100 000 т. пшеница. **19 април.** Обединените демократични сили, начело с Иван Костов, печелят абсолютно мнозинство на парламентарните избори. **8 май.** Йордан Соколов е избран за председател на Народното събрание. Парламентът гласува правителството на ОДС, начело с Иван Костов. Парламентарната криза, започнала на 21.12.1996 г. завършва.

Послепис от редактора Румен Леонидов / **287**

Предистория
(Вместо увод)

За историята две десетилетия са твърде кратко време, но за един човешки живот това е дълъг период, в който се побират редица съдбоносни събития. Но обществената ни памет, за съжаление, е твърде капризна и неустойчива. Когато споделих с Петър Стоянов намерението да напиша документална книга за периода на неговото президентстване, той се усмихна и с недоумение запита, редно ли е да се пише книга за жив човек. Отговорих му, че става дума за отрязък от националната ни история и ще се опитам да представя най-важните събития и факти, на които бяхме свидетели, защото иначе те ще потънат в забвение.

Вземам пример от Захарий Стоянов, който близо 10 години след събитията написва „Записки по българските въстания“, и от Симеон Радев, който създава „Строителите на съвременна България“ само 15 години след събитията, когато все още има живи свидетели и те могат да опровергаят описаното. За мен това са две от най-знаменитите български книги, без чиито летопис не можем да си представим духа на националната ни история. От началото на демократичните промени у нас изминаха повече от 20 години. Излиза, че доста късно съм се сетил да опиша онова, което видях и преживях през това време.

Повод ми дава и фактът, че самият Петър Стоянов се отнася доста нехайно към този период от историята, в който той играеше ключова роля. Рядко дава интервюта, почти не пише за периодичния печат. Питал съм го защо – отговори ми с характерната си усмивка, че историята се пише от тези, които имат власт и пари – и ми припомни, че когато Кисин-

джър казал на подалия оставка след Уотъргейт Никсън, че историята ще бъде по-благосклонна към него, последният му отговорил: „Зависи кой пише историята, Хенри!“

Разбира се, бившият ни президент знае великолепно, че ако ние мълчим, историята ще бъде написана от тези, които имат и власт, и пари, което и става пред очите ни. Искам да му припомня горчивите думи, казани от самия него в едно интервю: „Първо загубихме икономическата битка, след удара по СДС през 2002 г. загубихме и политическата битка, както върви ще загубим и битката за историята...“ За да не загубим и тази битка, аз седнах да разлиствам старите броеве на в-к „Демокрация“, за да съживя онова време.

Напоследък чувам твърдения и чета писания, че комунистическият строй не бил чак толкова лош, че тогава сме живеели дори по-добре, отколкото днес. Ясно ми е, че тези внушения идват от средите на бившите (ако са бивши) специални служби на тоталитарния режим и от всички онези, които имат интерес да бъдат дискредитирани промените след 1989 г., въпреки че в икономически план точно те спечелиха най-много от тези промени. В това няма нищо чудно, защото тези среди владеят и сега, през 2011 г., основните средства за информация – вестници, телевизии, радиостанции. И виждам, че някои по-млади хора са склонни да възприемат подличките им лъжи, защото не са преживели ужасите на комунистическата несвобода. И дори изписват на публични места графити с имената на тираните Ленин и Сталин, рисуват знака на кръстосаните сърп и чук. А за да схванем доколко тези младежи са исторически неориентирани, трябва да припомним, че същите драскат, където заварят, и свастиките – пречупените кръстове, знака на другия диктаторски режим – хитлеризма, и смятат това за особена проява на свободомислие.

Тези неща ме карат да започна своя текст малко наопаки: да посоча какво постигна обществото ни чрез политическите промени, които биха били немислими без създаването и активното участие на СДС, независимо от агентите

на комунистическата власт и новата олигархия, които бяха внедрени в него. Тук, както и по-нататък, се смесват исторически сведения, спомени (защото не съм само свидетел, а и участник), анализи. Започвам да изброявам фактите, без да ги класирам по важност.

1. От 1990 г. можем да живеем в което поискаме място в България, защото понятието „жителство“ не съществува. Младите не знаят, че до 1990 г. бяхме като крепостни селяни – имаш право да живееш само където си се родил, там ще живееш, ще работиш и ще дочакаш края на дните си. Особено трудно се разрешаваше т.нар. софийско жителство. За да го получиш, трябваше да се ожениш или омъжиш за столичани. Изключение се правеше само за партийните сановници от БКП и за служителите в милицията, специалните органи, а понякога и за хабилитирани научни работници. Унизителният закон за жителство бе отменен от президента Желев.

2. От 1990 г. не съществува заплахата да бъдеш хвърлен в затвора заради разказан политически виц или заради публична подигравка с властта. А още по-страшното бе, че без истински съд и присъда можеха да те пратят в концлагер за толкова години, колкото своеволните властници решат. Това е преживял бащата на Петър Стоянов, преди бъдещият ни президент да се роди.

3. Имаше и друга форма на унизително наказание – изселване в чужд град или в затънтено село. Причините – волнодумство, другомислие, несъгласие и пр. Можеха като враг на народа да ти вземат апартамента или къщата, в която да бъде настанено някое лице, непознато за теб, но близко на комунистическата власт. Това съм го изживял на собствения си гръб – през март 1948 г. семейството ми бе изселено от София.

4. Сега всеки от нас има достъп до всякаква информация, до всички събития в страната и по света, докато по време на комунизма съществуваше само една телевизия, едно радио и няколко почти еднакви официозни вестници. Цензурата не разрешаваше да се съобщи нито една новина или съби-

тие, което е неудобно за „народната власт“, а всички масмедии бяха под много строг контрол, нямаше предавания „на живо“, всичко бе на запис, дори интервютата. През средата на 80-те години започнаха да допускат и изключения, като телевизионното предаване „Всяка неделя“ на Кеворк Кеворкян, което се излъчваше на живо, но истинските новини можеше да се узнаят, ако пуснеш у дома си тихо някоя радиостанция, излъчваща от Западна Европа, като рискуваш съседът ти да те натопи пред милицията.

Но властите бяха намерили цаката и на тази възможност за получаване на обективна информация – винаги, когато започваха емисиите на български език, те пускаха в действие силни радио заглушители. През август 1968 г., когато войски на комунистическите страни, обединени във „Варшавския договор“ скандално нахлуха в Чехословакия и свалиха законното ѝ правителство, със съпругата ми Блага Димитрова узнавахме за случващото се в тази страна само чрез радиоемисиите на чужди езици...

5. През първите 20 години на „народната власт“ имаше и контрол върху правото да кандидатстваш във висше училище. За да те допуснат, трябваше да имаш одобрителна характеристика от местната ОФ организация. ОФ означава Отечествен фронт – организация на безпартийните граждани, контролирана от БКП. А в университетите пък всемогъщите служители от отдел „Кадри“ можеха да изключат всеки студент без никакви обяснения. След кървавите Унгарски събития през 1956 г., в началото на които бяха студентските вълнения, властниците ни решиха да сплашат българските студенти и в края на същата 1956 г. хиляди бяха изключени. Един от тях бях и аз.

Това издевателство е много точно описано от съпругата ми Блага Димитрова в романа ѝ „Лице“ (1981), който бе изъет от книжарниците и престоя 9 години в „затвор за книги“ – „истинско“ откритие на нашенските комунисти.

6. В наши дни всеки има право на избор за коя партия да гласува, но тогава бюлетината бе само една – тази на БКП.

Това бе повече от пародия – избори без възможност за избор.

7. Младите българи трябва да знаят, че тогава паспорт за чужбина се получаваше изключително трудно, само след щателно проучване на цялата фамилия, както и на примерното поведение на кандидата. Докато днес всеки може да пътешества, където си поиска по света, а в границите на Европейския съюз – само с личната си карта.

8. Тогава българските спортисти нямаха право да играят в чужбина, това не се допусна дори за футболното явление Гунди. Днес наши момчета и момичета играят в различни отбори по света, никой не ги спира и не може да ги спре.

9. Сега у нас може свободно да се създават граждански сдружения, партии, организации. Те наброяват стотици. По време на комунизма това бе недопустимо. За такова „престъпление“ изпращаха в концлагер, където затворниците мряха от глад и несгоди, а някои нарочно биваха убивани, както това често се е случвало в лагера край Ловеч. Там е загинал и бащата на Богдана Карадочева, и музикантът Сашо Сладура, осъден за разказване на политически вицове, и още мнозина.

10. Сега всеки има право да си регистрира фирма, да притежава магазин, да отвори кафене, но тогава всичко бе държавно или уж кооперативно, защото частната инициатива не бе позволена. Дори бръснаро-фризьорските салони бяха кооперации.

11. По онова време нямаше и копирни машини; където ги имаше, бяха под наблюдение на Държавна сигурност – за да не допусне разпространение на опасни за властта текстове.

12. И още един момент от всекидневието на днешните млади бе недопустим и забранен по време на комунизма – танцуването на модерни танци, както и момичетата да носят къси поли, а момчетата – тесни панталони и дълги коси.

Моят познат Асен Спасов е вкаран в концлагера „Белене“ тъкмо заради тесните си панталони. И заради това не-

чувано престъпление едва остава жив. Джаз можеше да се чуе само от западни радиостанции, но – тайно, защото и това се преследваше. До 80-те години не се допускаше младите да се целуват по улиците или в трамвая, както е сега. Тогава всеки милиционер би арестувал такава палава двойка и затова никой не се осмеляваше да си го позволи.

13. Почти до 80-те години не съществуваха младежки клубове, места за сбирки, танцови салони и т.н. Уреждаха се комсомолски вечеринки, на които се играеше хоро или ръченица, танцуваше се танго, валс и рядко – румба. Младите не се осмеляваха дори да си празнуват рождени или именни дни у дома, защото след донос за буржоазни танци или остри приказки можеха още на следния ден да бъдат арестувани. През 80-те години, когато в Съветска Русия започна т.нар. перестройка, примката на строгия идеологически режим и у нас бе малко разхлабена.

14. През целия период от 45 години на тоталитарно комунистическо управление не съществуваше дори понятието „обменно бюро“ (чейндж): никой нямаше право да притежава чужда валута. При пътуване в чужбина в БНБ обменяха суми, съответни на политическия ранг – неограничени, но само за членове на ЦК на БКП, по 300 долара годишно за професори, а за простосмъртни граждани – по 30 долара на година.

15. И последно: сега сме членове на Европейския съюз и на НАТО (значителна заслуга за това има и президентът Петър Стоянов), участваме във вземането на решения на европейско равнище, а тогава към България по света се отнасяха като към колония на Съветския съюз.

1988. ПЪРВИ НЕФОРМАЛНИ СДРУЖЕНИЯ СРЕЩУ ВЛАСТТА

Преминавам към събития от края на 80-те години. Започна се с нещо нечувано в продължение на 45 години – с основа-

ването на различни неофициални или както ги наричаха неформални сдружения. За тези сдружения у нас никъде не се известяваше и фактите, за които ще разкажа, и за събития, в които не съм участвал, научих много по-късно – след 1990 г.

Първата формация е Независимото дружество за защита правата на човека и е създадено от Илия Минев (1917–2000). Това става през януари 1988 г. в гр. Септември. Минев е прекарал голяма част от живота си по затвори и лагери (завършил е индустриална химия в Тулуза, Франция). След промените не бе допуснат до участие в политиката и умира в мизерия, отхвърлен и забравен и при демокрацията. Но след време президентът Петър Стоянов се опита да измие позора на съвременниците ни, като посмъртно награди Илия Минев с орден „Стара планина“ – I степен.

На 8 март 1988 г. в центъра на София стана нечувано за тогавашните условия събитие, на което присъствах. В Дома на киното на ул. „Екзарх Йосиф“, край Халите, бе основан Комитет за екологична защита на Русе. Сега това изглежда невинна работа, но тогава очаквахме милиционерите да нахлуят всеки миг и да ни арестуват. Присъстваха около 200–300 души. Записахме се с имената и с адресите си – нямаше нищо тайно.

Следващото събитие. На 3 ноември 1988 г. се връщам у дома от Троян и съпругата ми Блага тихо ми казва, че сме поканени от Желю Желев на някаква сбирка, нещо ще става. Озовахме се към 17 ч. във фоайето пред голямата аудитория 65 на Софийския университет, в която завършваше семинар. След минути влязохме, бяхме около стотина човека, но неколцина от студентите също останаха, подушиха, че нещо интересно ще се случи, защото видяха толкова известни личности на едно място – писатели, професори, режисьори: Христо Радевски, проф. Кирил Василев, Борис Димовски, Радой Ралин, Блага Димитрова, Валери Петров, Георги Мишев, Дучо Мундров, Анри Кулев, Боян Папазов, акад. Асен Дацев и др.

Председателстващият обяви, че сме събрани, за да основем независимо сдружение на интелектуалци и даде думата на Копринка Червенкова, журналистка, за да прочете

проект за устава. Поглеждахме често към вратата, защото все очаквахме, че може да нахлуе милиция и да ни изпоарестува. Предложено бе името да бъде Клуб за подкрепа на гласността и преустройството. Очевидно се търсеше близост с формулата на „перестройката“, прогласена в Москва от Горбачов, за да бъдем по-малко уязвими. По време на обсъждането думата взе Радой Ралин и в негов стил запита: „Може ли да се подкрепя нещо, дето го няма?“ И наистина, у нас нямаше ни гласност, ни преустройство.

Набързо приехме името, избрахме ръководство. Записаха се и неколцина студенти. Измина повече от час и никой не нахълта да ни арестува. А не можеше да не се е знаело от спецорганите, след като са се събрали стотина видни личности, известни с критичното си отношение към режима на Тодор Живков. Сега, след две десетилетия, си мисля, че явно е имало предварително одобрение и високо покровителство на това начинание от някакво неизвестно за мен място, свързано с властта.

Разотидохме се по къщите си и нищо не се случи. Това събитие никъде не бе обявено, но се разгласи от радио „Свободна Европа“, което излъчваше от Мюнхен. Новината бързо се разчу и през следващите дни вкъщи започнаха да идват хора, които искаха да се запишат. От ръководството ни обясниха, че това не е желателно.

Минаваха дни, седмици и този клуб нищо не предприемаше, нито нещо вършеше; докато през декември разбрахме, че е арестуван непознатият за нас поет Петър Манолов от Пловдив. Решихме да се застъпим за него и се обадихме на Румяна Узунова в „Свободна Европа“. Освободиха го, но скоро нахлули в дома му и заграбили целия му авторски архив, защото бил секретар на нелегалното Дружество за защита правата на човека с председател Илия Минев.

След доста време бившият депутат Христо Марков, съгражданин на Манолов, с когото се познавахме от Великото народно събрание (1990), на 15 февруари 2009 г. публикува следния спомен: „На 11 януари 1989 г. Държавна сигурност

нахлува в дома на Петър Манолов и му конфискува литературния и личния архив. Поетът обявява безсрочна гладна стачка срещу това своеволие.

Западните радиостанции всеки ден отразяват протеста на пловдивския литератор, в негова подкрепа се изказват Константин Павлов, Радой Ралин, Блага Димитрова, Йордан Василев, Янаки Петров, Георги Мишев, Марко Ганчев, европейски писатели и правозащитни организации."

Авторът е пропуснал да отбележи един от най-активните участници в тази акция – писателя Димитър Коруджиев. Почти всяка вечер той идваше в нашия апартамент, който беше нещо като щаб на протеста, изкачваше четирите етажа с болния си крак и патерицата (нямаме асансьор), вълнуваше се, предлагаше идеи.

Събитията в този напрегнат период – началото на 1989 г. – се застъпваха, напираха вести, че става нещо необичайно. На 18 януари 1989 г., точно по време на гладната стачка на Петър Манолов, в София пристигна президентът на Франция Франсоа Митеран (1916–1996) и си позволи нещо извънредно – на 19 януари покани 12 души интелектуалци и дисиденти на закуска в посолството. Между тях бяха поетесата Блага Димитрова, настанена да седне до него, поетът Радой Ралин, акад. Алексей Шелудко и др.

Гладната стачка на Петър Манолов навлизаше в тежка фаза, здравето му бе увредено, животът му бе застрашен. Тогава членове на нашия клуб (Блага и Димитър Коруджиев) написаха две обръщения – призив към властите, да му върнат архива и към него – с молба да прекрати гладуването. Във второто обръщение има такова изречение: „Твоите 22 гладни дни ще хранят мислеща България за много години напред. Поменикът от загинали наши поети е дълъг. Нека да не се прибавя още едно име."

В началото на февруари стана почти чудо – на 11-ти ръкописите на Петър Манолов му бяха върнати.

На 5 май 1989 г. бяха арестувани редица членове на клуба: Желю Желев, Николай Василев, Борис Христов, Георги

Величков, Деян Кюранов, проф. Димитър Аврамов, Дучо Мундров и др. Мен също ме прибраха. Късно вечерта ме пуснаха.

От акциите на Клуба трябва да посоча и подписката в защита на драматурга Вацлав Хавел. Узнахме от „Свободна Европа“, че властите в Чехословакия са го арестували и му се готви тежка присъда. Решихме, че българските интелектуалци нямат право да мълчат. Съчинихме у дома кратък текст. На мен се падна задачата да обикалям из София и да събирам подписи. Събрах 102 – посочено име, не просто анонимно. Тогава това бе невероятно – при трудните условия и при вледеняващия всички ни страх. През 1994 г. Хавел дойде на посещение в България, вече като президент. Срещнаха се с Блага, размениха си книги с автографи и той ѝ казал, че през лятото на 1989 г. само ние, българите, от страните в соцлагера, сме се осмелили да го защитим. Имало е протести в различни страни от Западна Европа, но на тях им е било лесно – там има свобода, докато нашият протест е носел големи рискове.

На 16 октомври 1989 г. „Екогласност“ започна протестна подписка срещу проекта „Рила-Места“ и на 3 ноември 1989 г. шествието на площада пред храма „Света София“ връчи текста на ръководството на Народното събрание. За първи път от близо половин век София чу някой да скандира: „Демокрация, демокрация!“

Посочих някои действия на неформалните движения, но всичките им усилия едва ли биха довели до падането на комунизма и настъпването на решителните промени, ако това не е било постановено като цел от хора с реална, а не само с морална власт, каквато имаха демократичните сдружения. Ние бяхме безсилни, а комунистическата власт с репресивния ѝ апарат бе всемогъща. Как така по един и същ сценарий и почти едновременно падна Берлинската стена и се сринаха комунистическите режими в Полша, Унгария, Чехословакия и у нас?

През есента на 1989 г., край бреговете на Малта, на борда на съветския пътнически лайнер „Максим Горки“ става среща между Михаил Горбачов и Джордж Буш, водачите на двете велики сили – СССР и САЩ. (Преди това, през 1988 г., подобна среща се осъществява в Рейкявик.) Какво ли са се договорили двамата, та тъкмо в края на същата 1989 г. стават толкова неочаквани събития в Европа?

1989. ТОДОР ЖИВКОВ ПАДА. ОСНОВАВАНЕТО НА СДС

И така, на 10 ноември 1989 г. пленум на БКП (Българска комунистическа партия) отстрани Тодор Живков от властта, след като той десетилетия наред се разпореждаше със съдбините на България. От репортажа, излъчен от телевизията, се виждаше колко е смазан психически, с провиснало чене и отворена от изненада уста.

Последваха бурни събития. Първо свободните митинги, нещо непознато от много години. Първият бе на 18 ноември 1989 г. пред храма „Св. Ал. Невски“. Събраха се десетки хиляди. Последва втори митинг, на 10 декември, неделя, от 13 ч. пак на същия площад.

Започнаха да се възстановяват старите партии, забранени по времето на комунизма. Но сега, при отстояние на времето, се питам как начело на всяка от тези партии застана лидер, който не е бил избиран от никого, защото изборни събрания не е имало. Доста загадъчно ми изглежда. А след години се оказа, че по-голяма част от тези назначени лидери са били сътрудници на всемогъщата Държавна сигурност...

Колко мътни са били нещата и как членовете на комунистическата партия (дори изключените) са смятали, че политическата система трябва само да се реформира, но да си остане, личи и от обсъжданията на първото свободно събрание на нашия Клуб. Намерих в домашния архив бележник,

в който съм записал изказвания, както и списък на новоизбраните членове на Управителния съвет, между които сме и ние с Блага – вече са допуснати и неколцина безпартийни. А клубът в Пловдив избрал за говорител също безпартиен – Петър Стоянов, с когото скоро се запознахме.

Не бе изминал месец от преврата, когато на 7 декември 1989 г. в мазето на Института по социология на ул. „Московска“ бе основана коалицията СДС, съставена от възстановени стари партии и неформалните сдружения, възникнали през 1988–1989 г. Това бяха нашият Клуб (д-р Желю Желев), Българската социалдемократическа партия (д-р Петър Дертлиев), БЗНС „Никола Петков“ (Милан Дренчев), Екогласност, Движение за гражданска инициатива (Любомир Собаджиев) и куп други, а след дни се присъединиха и нововъзстановените Демократическа партия (Борис Кюркчиев) и Радикал-демократическа партия (Елка Константинова).

Присъствах там като наблюдател. Какво неясно и смутно време е било, щом като кандидат за член в коалицията се яви някакво Дружество за източни бойни изкуства! Разбира се, това предложение бе отхвърлено.

1990. КРЪГЛАТА МАСА. ПРАВИТЕЛСТВОТО НА АНДРЕЙ ЛУКАНОВ

През януари 1990 г. ръководството на СДС ми възложи, без да ме пита дали съм съгласен, да основа нов всекидневен вестник и така се роди „Демокрация“. Името измисли Желю Желев. От ръководството на СДС не намериха никакви пари и вестникът започна да излиза само с дарения. Затова си определих заплата от нула лева и така остана, докато ме уволниха осем месеца по-късно.

Първият брой излезе на 12 февруари. Едновременно организирах редакция и го издавах, спях по 4–5 часа, отслабнах с над 8 килограма, станах сух като вейка. А до края на излизането на вестника в карето отбелязваха: „Основан от

СДС“, някой явно бе наредил моето име да го няма.Появата на първия брой предизвика наистина еуфория. Наскоро съратникът от онова време Емил Георгиев ми напомни, че в полунощ, след тържественото отпечатване на първия брой в Полиграфическия комбинат, е взел десетина екземпляра и ги е пускал в пощенските кутии на близки хора, а младите взимаха от печатницата десетки вестници и ги раздаваха на Орлов мост. Хората гледаха и се чудеха какво е това – свободен вестник. Невероятно!

Интересът бе огромен, а правителството на БКП ни отпусна хартия за тираж от 70 000 екземпляра. Така бе тогава. Хората ставаха в зори, за да могат да си го купят. Като наближиха изборите започнах да вдигам тиража без разрешение от правителството. Комунистите тръбяха, че в предизборната борба има пълно равенство, а техният в-к „Дума“ излизаше в 800 000 тираж. Така „Демокрация“ стигна до 450 000, а след това го свалих на 300 000 и толкова се задържа до август, когато ме отстраниха. И кого скритите агенти в СДС настаниха за главен редактор? Волен Сидеров... Оставих в банката натрупани към 5 милиона лева, които след това се стопиха и вестникът бе спрян.

През януари 1990 г. започна да заседава Кръглата маса с участието на управляващите комунисти (скоро се прекръстиха на социалисти, с които цял век бяха воювали) и на СДС. Аз не стъпих там нито веднъж, защото долових, че се правят някакви тъмни договорки зад гърба на обществото и не се дава никаква информация, съвсем по комунистически, но вече с присъствие на хора от СДС. А какви са били те може да се схване като кажа, че листите с кандидати за депутати на СДС за Великото Народно събрание се подреждаха от Стефан Гайтанджиев, който недълго след това влезе в 37-то НС от листата на БСП и си призна в интервю, че е бил сътрудник на Държавна сигурност...

Наистина заседанията на Кръглата маса се предаваха по телевизията, там ставаха разгорещени спорове, дори кавги, но решенията са се вземали не на заседанията, макар д-р Же-

лев да твърди в интервю от 6 май 2011 г. във в-к „Сега“, стр. 9, че всичко било открито. Трябва да припомня, че излезе и единичен брой на в-к „Кръгла маса“, а преди да започне в-к „Демокрация“ излизаше вестникът на социалдемократите „Свободен народ“ – един или два пъти седмично.

Уж променена и модерна, комунистическата партия продължаваше да действа по старому и не се спираше пред нищо. Зареди ха се убийства – все катастрофи и нещастни инциденти, но никой извършител не бе осъден. В Русе активистката на СДС Светла Бурова, млада жена, бе смазана от автомобил на тротоара, докато чака на спирка, но никой не бе наказан. Между загиналите имаше дори народни представители – Илко Ескенази (уж се удавил на 100 метра от брега; бе от Варна и бе отличен плувец), Красимир Чернев, Свилен Капсъзов.

Невероятно бе, че по време на парламентарните избори през 1990 г. в Троян аз спечелих в мажоритарен двубой срещу ген. Добри Джуров. Той е роден в троянско село, а аз там съм само изселен. И какво сториха непрощаващите комунисти – не би ви дошло наум. Отмъстиха на троянци, като въведоха суров режим за водата – цял ден в града нямаше нито капка, пускаха я вечер след 19 ч. А около Троян вода – да се удавиш. От този район вода получават и Ловеч, и Плевен. Но този безводен режим продължи около година. Ето на какво са способни комунистите – отмъщават безмилостно на целия град, всички да страдат.

В края на 1990 г. хората бяха страшно обеднели, недоволството бе огромно, започнаха демонстрации и митинги. Така се стигна до оставка на премиера Луканов, но цената бе висока и доведе до тежки последици – съставено бе коалиционно правителство начело с Димитър Попов, в което бяха включени четирима министри от СДС (Димитър Луджев, Иван Костов, Иван Пушкаров и проф. Георги Фотев). Мнозина приписаха последвалите икономически трусове на тези министри и популярността на СДС започна да пада.

Междувременно на 1 август 1990 г. комунистическото мнозинство в парламента изненадващо избра за президент д-р Желю Желев, но му наложи за вицепрезидент ген. Атанас Семерджиев, който преди това бе министър на вътрешните работи, началник-щаб на БНА по време на комунистическия режим. Дали това не е била една от тайните договорки на Кръглата маса, за да изглежда новият режим демократичен, некомунистически?

На 12 юли 1991 г. ВНС прие Конституцията. Под нея не положихме подписите си 39 души депутати от СДС, които преди това бяхме напуснали парламента и обявихме гладна стачка с искане за разпускане на ВНС и насрочване на нови избори. В преходна и заключителна разпоредба на предишната Конституция от Тодор-Живково време се даваше възможност на ВНС да гласува и да се превърне в обикновено, а това означаваше още 4 години парламент със същото комунистическо мнозинство.

Тази негодна и опасна за страната конституция бе подписана от 313 народни представители. Но четири дни преди подписването на Конституцията в СДС стана важно събитие. Ръководството обяви, че трябва да се изпълнят решенията на Националната конференция от май 1991 г. – че членството в коалицията е несъвместимо с подписване на Конституцията. След което д-р Дертлиев, Петко Симеонов и Александър Каракачанов, които са подписали, напускат СДС. Така още в средата на 1991-ва, само година след възникването си, СДС започна да се цепи. Сега си мисля, че не е било случайно, а по-късно се появиха документи за обвързаност на някои дейци на СДС с комунистическите тайни служби.

Изборите за 36-о Народно събрание се проведоха на 13 октомври 1991 г. и СДС ги спечели само с 1% повече от БСП – 34% срещу 33%. Фатална роля изиграха д-р Дертлиев и Петко Симеонов. Те се явиха с листи „СДС-център“ и „СДС-либерали“, подлъгаха много хора и отцепиха общо около 7% гласовете на СДС, но не влязоха в парламента. Ако не бе тази маневра, СДС би имал пълно мнозинство за

съставяне на самостоятелно правителство. А така се стигна до коалиция с ДПС.

Трябва да напомня и още една малко известна подробност. Непосредствено преди регистрирането на листите с кандидатите, от Мадрид Симеон II нареди на привържениците си (а тогава те не бяха малко) да се откажат от участие в листите на СДС, където бяха включени. Това също лиши СДС от допълнителни проценти.

После започнаха преговори, пазарлъци и кабинетът бе гласуван чак на 8 ноември 1991 г., почти месец след изборите.

Малко преди това мнозинството от клубовете показаха недоверие към Петко Симеонов заради действията му срещу СДС и ме избраха за председател на Националния клуб за демокрация. Скоро след това Петър Стоянов, председател на пловдивския клуб, ме покани на среща с членовете му, дойде с колата си до София да ме вземе, и ме закара дотам. Попаднах в среда на интелигентни хора, разговорът ни бе дълъг и интересен. Усетих с какво уважение към Стоянов отнасят тези десетки членове – лекари, инженери, юристи, учители.

Налага се да поясня, че Клубът в Пловдив бе доста поразличен по нагласи и състав от софийския, въпреки че в началото и там е било пълно с перестройчици. Когото отидох на тази среща, клубът бе вече изцяло доминиран не само от пловдивчани, които никога не са били членове на БКП, но които са и откровени антикомунисти. И докато в София се говореше за „извращенията“ на Тодор Живков, но не и за комунизма като престъпна доктрина и практика, в пловдивския клуб Петър Стоянов и сподвижниците му открито заявяваха антикомунистическите си позиции.

Интересни спомени за възникването на опозиционни формации в Пловдив е написал бившият депутат Христо Марков, мой добър познайник от ВНС, един от 39-те, които напуснахме парламента. Създават се няколко сдружения от възстановени стари партии, от младежки групи и след доста кавги, съперничества, се стига до 6 март 1990 г., когато се

формира СДС, след като най-после „страстите бяха успокоени и партиите оттеглиха своите кандидати. Избра се ръководство с председател Славян Сапарев (Клуб за демокрация), заместник-председатели – В. Бъчваров (Демократическа партия), П. Толев (БЗНС-Никола Петков) и Гр. Шишков (БСДП), секретар стана Стоян Стоянов (БЗНС-Никола Петков), а говорител – П. Стоянов (Клуб за демокрация) – да, това е бъдещият ни президент, който бе неформалният юридически гуру на Клуба по това време, но имаше и симпатии към репресираните, поради биографични причини. Бай Стефан, баща му, бе един от асеновградските легионери“.

А д-р Желю Желев, нашият първи председател на софийския клуб, доста време след падането на Тодор Живков обяви в интервю, че все още е марксист. Явно за него, както и за мнозинството от членовете на софийския клуб режимът трябваше да бъде променен, т.е. поправен, но не и премахнат. Докато младият председател на пловдивския клуб се осмеляваше да твърди, че антикомунизмът (а и антифашизмът) са същностни характеристики на европейската модерност.

Неслучайно споменавам това: по-късно тази разлика се оказа важна при противопоставянето на двамата – през 1996 г., по време на предварителните избори в ОДС един срещу друг се изправиха д-р Желев и Петър Стоянов. И двамата бяха започнали кариерата си в СДС – Желю Желев като инициатор за създаването на софийския Клуб на 3 ноември 1988 г. и негов председател от ноември 1989 г., а Петър Стоянов като член на клуба в Пловдив и учредител и пръв говорител на СДС – Пловдив. Разликата между двамата бе не само поколенческа (Стоянов е 17 години по-млад от Желев). Тя е в произхода, възпитанието, семейната среда. Роден на село и израсъл с идеите на колективизацията и ТКЗС-тата, Желю Желев искрено се гордееше с биографията на своя тъст – основател на кооперативното движение в село Грозден, Сливенско. И въпреки че написа великолепната книга „Фашизмът“ и няколко години преди падането на режима вдъхнови с нея българската интелиген-

ция, никога не възприе себе си като антикомунист. Това му се струваше прекалено крайно.

Петър Стоянов е роден в семейство на родолюбиви интелектуалци: баща му е завършил висшето си образование преди 9 септември 1944 г. и владее два езика, майка му е била учителка по българска литература и немски език, той е част от поколението на „Бийтълс“ и „Ролинг Стоунс“. Още от най-ранна възраст Петър Стоянов няма никакви причини да изпитва симпатия към комунизма: семейството му е пострадало от режима.

Казаното е важно, необходимо пояснение за младите читатели; позволявам си да го направя, защото познавам отдавна и двамата бивши президенти (с Желю сме връстници и състуденти).

Петър Стоянов на 18 години – един от поколението на „Бийтълс“. Снимката е от предизборната дипляна на кандидат-президента

Правителството на СДС и ДПС започна енергична работа и осъществи значителни реформи в редица области. Ако по комунистическо време имаше 30–35 министерства

(което значи – армия от чиновници), в правителството на Филип Димитров те са само 15. Трябва да посоча също, че на 7 май 1992 г. Република България е приета за член на Съвета на Европа. Направени бяха изменения в Закона за пенсиите и това гарантира значително увеличение на най-ниските доходи.

През януари 1992 г. българското правителство първо в света призна независимостта на Република Македония и с това войските на Милошевич бяха принудени (от международните закони) да се изтеглят от Скопие. Предложението за признаването на Република Македония дойде от Комисията за национална сигурност в Народното събрание, чийто председател бях аз.

С това правителство започва и новият етап в политическата дейност на Петър Стоянов. Министър на правосъдието бе Светослав Лучников, с когото бяхме семейни приятели. Той ме помоли да му предложа човек за заместник-министър. Отвърнах му с усмивка, че е нелепо аз, литераторът, да посочвам кандидатура на такъв изключителен юрист като него, но сетне се сетих за Петър Стоянов. Същата вечер му позвъних по телефона в Пловдив. В хода на разговора ми дойде наум да го попитам (макар да бе нетактично) какъв доход има като адвокат. След като ми каза, отвърнах, че дори няма да му правя предложение (заплатата на заместник-министър е пет пъти по-ниска). Отговорът му не ме изненада: „Не всичко е пари. Утре пристигам."

На следния ден ги запознах с Лучников и ги оставих да си говорят. След час-два Светослав ми звънна по телефона и ми каза, че вече е назначил предложения от мен човек. По-късно узнах, че Петьо е бил горещо препоръчан и от тримата най-сериозни юристи по онова време в СДС – Йордан Соколов, Васил Гоцев и Александър Джеров, както и от Васил Златаров, председател на Българския демократичен форум (бивши легионери). Бай Васил бе народен представител от СДС и както разбрах, навремето е бил осъден от комунистите и е лежал в затвора с бащата на Петьо.

Бъдещият президент се настани в хотел и половината му заплата отиваше за нощувки.

Когато правителството на СДС бе сменено с това на проф. Беров, предложих Петър Стоянов за заместник-председател на Националния клуб за демокрация и той бе избран с голямо мнозинство от делегатите на конференцията. Петьо стана и автор на устава ни (все пак той е юрист).

На 30 август 1992 г. президентът Желев организира в градината на резиденцията си в Бояна пресконференция, назована по-късно „Боянски ливади", по време на която укори правителството на Филип Димитров в забавяне на реформите. След това в масмедиите се поде яростна кампания срещу кабинета. Последваха остри събития.

На 18 септември шефът на разузнаването Бригадир Аспарухов даде пресконференция (нещо нечувано в световната практика) с обвинения към правителството за оръжейни сделки.

На 23 септември Доган сне доверието си от Филип Димитров.

На 24 септември Стефан Савов подаде оставка като председател на Парламента. Животът на синьото правителството бе само една година – след отказан вот на доверие, на 28 октомври 1992 г. Филип Димитров подаде оставка.

1992. ВИЦЕПРЕЗИДЕНТКАТА БЛАГА ДИМИТРОВА: „Ужас! Желю иска да свали правителството!"

Зная, че вицепрезидентка не е правилно, обаче не мога да се съглася с решението на езиковедите ни отпреди десетилетия, че женският род е подходящ само за секретарка и учителка, но не за нещо повече. Е, въпреки архаичното правило, наложи се и певица. Това са отживелици от миналите векове. Чувам и до днес по радиото „нашият кореспондент в Италия Ирина Стоилова" и това ми звучи смешно и тъжно.